

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatür sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münşisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzü görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Qaranlıq gecələrdə ehtiyacı olanlar, xüsusilə bir neçə min adam ki, ruh təskinliyi və batin və zahir duyğuların cəmi ilə hər il Beytullahül-haramın təvafına və Seyyidül-ənamın Mədiyəni-mü-kərrəməsinin ziyarətinə və kərəmətli imamlar (əleyhi və əleyhimət-təhiyyət vəs-sələm) həzrətlərinin məqbərələrinin ziyarətinə müşərrəf olurlar, şərəfətli məkanları dövr edəndə ehtiyacı olanların qibləsi və sidq ilə səfalət yiyələrinin Kəbəsi olan itaət mehrabına üzvlərini çevirərək şəksiz dualarında ehtiyacları ödəyən və xahişləri yerinə yetirən Həzrətin dərgahından yalvarırlar və bu dualar yaxından qəbul edilir və bunun təsiri ilə başqa humayun uğurlu ruzgar onlara aid olur və olacaq, inşaallah-təala. Onun qəlbinin Günəş kimi işıqlı yolgöstərəni və aləmi bəzəyən uca rəyi dünyanı əks etdirən güzgü kimi əmin-amanlığın və amalların pərdəsini çöhrədən çəkir, iqlas qaydaları və ixtisas əlaqələrinə müvafiq olaraq yaxın münasibətlər vasitəsilə özünün yaddaşa həkk edilmiş gözəl əməllərini xatirə gətirir və günbəgün dostluq ilə sədaqət əsaslarını və safliq ilə məhəbbət bağlarını möhkəmləndirir. Buna görə neçə il öncə o savab yerlərə daxil olanların dilindən eşidilmişdi ki, həmişə Allahın ölkələrində Allahın evlərinin tikilməsi ilə məşğul olan o xeyrigüdən rəydir ki, “Allahın məscidlərini abadlaşdırmışdır”¹ və “Təqvaya əsaslanmış məscid”²ə müvafiq olaraq ikinci Məscidül-Əqsanı tikirdi və bu xocəstə məscidi bina etməklə abidlərin yaşadıkları ölkələrdə misli olmayan, göz görməmiş və qulaq eşitməmiş bir əsər yaratdı. Özünün şərəfət bolluğuna görə ikinci Beytullahül-haramın məqamı və bəlağət nizamı beytlərin³ məzmununun cəməsi⁴ olan bu müqəddəs məkan bütün islam əhlinin ən görkəmli şəxslərinin ibadət və tilavətlə məşğul olduqları bir yerdir. Şeir:

*Şahın məscidi,
fəzlüllahın cəməsi
Zikr zümzüməsinin
Aya çatdırmışdır.
Dey ayırda göy
asimandan gəlmişdir,
Bir ayrılıq oxunuşuna
feyz enmişdir.
Təsbih qülğüləsi
içəridəki günbəzə
Üstdəki doqquz
günbəzdən yetişdi.
Yol göstərən səadət
olan hər kəsin
Qapısına o zaman
baş çəkər.*

Bu alişan binanın tikilib tamamlanması xəbəri təberrük və gözəyənlik üçün bu tərəfə ünvanlanıb çatdığı məqamda böyük sevincə və xoşhəllığa səbəb oldu. İnşallah-təala, əbədi dövlətin dostlarına mübarək olsun deyirik.

Bu məmləkətdə xalılar kifayət qədər deyil və bu dost da, sözsüz ki, nəqqaşlıq haqqında biliyə malik olduğundan belə xalılardan bu məscidə və xoşbəxt məbədə göndərməyi münasib bilir və xatirində saxlayır və uzunluğu ilə eni, rənglərin sayını və haşiyəni fərqləndirməyi bacarır. Əgər onları təfəssil ilə yazmağa işarə buyursalar, onda uzunluğulənimüyyənəndirilmiş,

üçün vacib olan riyasız dualar təriqinə gətirməyimiz ixtisas tələb edir.

*Xudaya, sən dostun və
dərvişin şahısan ki,
Xalqın əmin-amanlığı
həmişə onun fikrindədir.
Xalqın başının
üstündə ol ki,
İtaət xoşbəxtliyi daim
onun qəlbində yaşasın.*

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

Səadət və xoşbəxtliyə yetişdiklərinə görə onları təbrik etmək məqsədilə o etimad ilə etibar sahiblərinin ən böyüklərindən, bu sülalənin ən hörmətli xidmətçilərindən biri olan Kəmaləddin Təbbət ağa yollanmış və bununla əlaqədar o ali rütbəliyə verilən digər töhfələrin içində hədiyyələrin və töhfələrin ən əsası olan üç cild uca Mühəfəf göndərilmişdir. Hərçənd bəndəniz açıq surətdə o şərəfli məkanda ibadətə məşğul olmasa da, burada oxunan tilavətlərin savabından bəhrələnilir və heç şübhə yoxdur ki, onun mükafatları o həzrətin humayun və xoşbəxt taleyinə aid ediləcəkdir. Belə müqəddəs yerləri zinətləndirməkdən ötrü çalışmaq rəğbətə qarşılanan, olduqca gözəl və lazımlı işdir. “Hər kəs Allahın mərasiminə hörmət etsə, bu, şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasındandır”⁵. Fərşin⁶ nətləri zinətin günahına layiqdir, bəlkə o məscidin zəruri bəzəklərindəndir.

dəmirəndən düzəldilmiş zər⁷ ilə ləvazimatı aləmpənah dərgahının ən kiçik bəndələrindən biri olan yuxarıda adı çəkilən Təbbət ağanın vasitəsilə göndərilər ki, artıq-əskikliyə yol verilməsin. Bu hədiyyə dua ilə taət duranlara və ibadət ilə itaət yuvasında məskən salanlara həmin qayda ilə peşkəş edilir. Madam ki, bu cür iradə təyir məhzi və məhzi xeyridir, yolun tələb olunan xüsusiyyəti bu maddələrin timsalında iki tərəfdən hicabın qaldırılmasından və yuxarıda göstərilmiş xüsusiyyətlərin gözləmədən və təxirə salmadan məlumatlandırma və xəbər vermə səhifəsinə yazılmasından ibarətdir ki, xahiş edən də onun savabı ilə hifz edilsin və ondan bəhrələnsin. Həddindən artıq qərəzlilik göstərmək ixtisas qaydalarının və əlaqələrinin ərz edilməsinə həsr olunmuş iqlas səhifəsinə yaratmaqdan daha yaxşı olduğuna görə, səmimilik qələminin yüyənini artıq sözlər söyləmək yolundan döndərüb din və dünya

Abdullah xanın müqəddəs Məshədi mühasirəyə aldığı vaxt Mavəraənnəhr üləmalarının müqəddəs Məshədin üləmalarına yazdıqları məktub

Aləmdə heç bir mömin üçün gizli deyil ki, “la İlahə illəllah, Mühəmmədü'n rəsulüllah” deyənlərdən küfrə səbəb olan sözlər çıxmadı və sələflərlə on iki imamın (“Allah onlardan razı olsun!”) yoluna zidd əməl yitirilmədiyi təqdirdə onların mallarına və canlarına qəsd etmək caiz deyil. Amma həmin sözləri sünnət əhlinin məzhəbi və camaatı və ümumilikdə alimləri haqqında deyəndə möminləri ilk olaraq imanlarına görə dəyərləndirməyə, şeyxlər ilə ziyahlar həzrətlərinə və bəzi pak zövcələrə lənət söyləməyi (ki küfrdür) özlərinə caiz bilirlər, islam padşahına və bəlkə onunla bərabər digər elm sahiblərinə ki, “onlar haqq dininin üst təbəqəsindəndirlər”, qarşı qətl və zoraklıq işləməyi, onların evlərinin

dağıtmağı və mal ilə əmvalını ələ keçirməyi vacib və lazım sayırlar, zaman padşahının və dövrən xəlifəsinin (“Allah-təala qiyamət gününə qədər onun cəlalətli kölgəsini müsəlmanların başları üzərindən əsirgəməsin!”) bütün camaat və alimlər üçün vacib olan cihadda Həzrət Risalətpənahın, kərəmətli səhabələrin və onun əzəmətli övladlarının yolunda mal-mülkü və var gücü ilə döyüşdüklərinə etinasızlıq göstərilir. Bu halda onlar “o gün ki, heç kəs, heç kəsin karına gələ bilməsin, heç kəsdən şəfaət qəbul olunmasın, heç kəsdən fidyə alınmasın və onlara heç bir kömək göstərilə bilməsin”⁸ və “(özlərinə) peyğəmbər göndərilən ümmətləri sorğu-suala çəkəcək”⁹ kərəmətli ayələrinə buyurulanlara müvafiq olaraq Məliki-müttəalın sorğu-sualının öhdəsindən necə gələ biləcəklər? Ayələri, hədisləri və xəbərləri beyrindən keçirən hər bir ağıl sahibinə aydın olur ki, Həzrət Risalətpənahla (s) söhbət etmək şərəfinə nail olmuş camaat ki, tabelik və xidmət yolu ilə irəliləyiblər və illərlə sözlün haqiqi mənasında kafirlərlə döyüşüblər, şübhəsiz nöqsansızdırlar, cənnətlik olacaqlar və özəlliklə “ağac altında sənə beyət etdikləri zaman Allah möminlərdən razı oldu”¹⁰ kəlamına müvafiq olaraq Həzrət Mənnanın rızasına müşərrəf olublar. “Allahın düz yolla apardığı, hidayət etdiyi kəslər” – heç bir şəkə yol yoxdur ki, şeyxlər və ziyahlar həzrətləri bu qəbildəndirlər və o əziz və möhtərəm sərvərin qohumları və həmməcliləridirlər. Həzrət Əlim qədim kəlamında Siddiqi-əzəmi¹¹ sahib¹² adlandırmışdı. “Öz dostuna: “Qəm yemə, Allah bizimlədir” dediyi zaman”¹³ və “o, həvavü həvəsə danışmır. Bu, ancaq nazil olan bir vəhydir”¹⁴ sözlərinə görə O Həzrətin bütün dedikləri vəhydir və O Həzrət həmişə onların hörmətini saxlayardı və onlardan hər birinin barəsində çoxlu hədis vardır. Beləliklə, onları inkar edən başsoyuqluğa yol verib Quranı da inkar etmiş olur. Onların etiqadları ilə dost münasibətləri O Həzrəti razı salmışdı. Həmçinin Əli Əmirülmömininin (ə) şücaəti daha da məşhurdur və o cənab xalqı islama gətirən zaman onlarla bir yerdə olmuşdu və özü də təbliğət aparırdı. Beləliklə, şeyxlərin və ziyahların nöqsanlı olduqlarını isbat etməyə çalışanlar bu qüsurların subuta yetirilməsinin o cənaba lazım olduğundan xəbərsizdirlər¹⁵.

¹ Tövbə. 18

² Tövbə. 108

³ Beyt sözünün ərəb dilində iki mənası var: “şeyr” (və yaxud şeyrin bir hissəsi) və “ev”.

⁴ Came sözü həm “toplanma yeri”, “cəm edən”, həm də “məscid” mənasında işlənilir.

⁵ Həcc. 32

⁶ Fərş – döşəmə, xalı.

⁷ Zər – təqribən 1 metrə bərabər olan uzunluq vahidi və onu ölçmək üçün xüsusi xətkeş.

⁸ Bəqərə. 48 (əlyazmada təhrif olunub)

⁹ Əraf. 6 (əlyazmada təhrif olunub)

¹⁰ Fəth. 18

¹¹ Ehtimal ki, söhbət Əbu Bəkrdən gedir.

¹² Sahib – (burada) həmsöhbət, dost.

¹³ Tövbə. 40

¹⁴ Nəcm. 3, 4

¹⁵ Bu cümlənin mənası aydın deyil.

(Davamı gələn sayımızda)